

KALBŲ VARTOJIMAS IR KALBINĖS NUOSTATOS: MOKYKLŲ LENKŲ MOKOMĄJA KALBA ATVEJIS

ESMINIAI ŽODŽIAI: lenkų kalba, lietuvių kalba, kalbų vartojimas, kalbinės nuostatos.

ANOTACIJA

Straipsnyje pristatomi dviejose mokyklose lenkų mokomąja kalba besimokančių 3–8 klasių mokinių grupėse anketavimo būdu atlikto tyrimo rezultatai, rodantys dažniausiai vartojamą namų kalbą, kalbos pasirinkimo pirmumą kitų kalbų atžvilgiu, nuostatas dėl lietuvių ir kitų kalbų mokėjimo ir mokymosi svarbos, socialinės vertės, mokinių asmeninį santykį su lietuvių ir lenkų kalba. Tyrimu siekta nustatyti kalbų pasirinkimo kasdienėje mokinių vartosenoje sąsajas, kalbinių nuostatų ir kalbos pasirinkimo pirmumo ryšį, kaip keičiasi kalbos pasirinkimo polinkiai ir kalbinės nuostatos skirtingo amžiaus tarpsniais. Tyrimas atskleidė, kad dauguma mokinių namuose bendrauja lenkų kalba, nors daliai jų ši kalba nėra vienintelė dažniausiai šeimoje vartojama kalba. Pasirenkant kalbą, kasdienėje vartosenoje dažniausiai pirmenybė teikiama lenkų ir rusų kalboms. Nustatyta statistiškai reikšminga koreliacija tarp kalbinių nuostatų ir kalbos pasirinkimo pirmumo kalbinės veiklos srityse.

ABSTRACT

The article presents the results of a questionnaire-based study of the most commonly used language at home, the choice of language in relation to other languages in different communicative situations and linguistic attitudes towards Polish, Lithuanian and English languages based on the survey analyzing responses of 3rd–8th grade student groups in two schools with the Polish language of instruction. Research data in relation to the age groups was analyzed regarding aspects such as the dominant language in communication with family and the choice of language preference over other languages. Students' language attitudes were studied in terms of language social value, learning motivation and personal relationship with the language. Research data on language dominance show that

the majority of students communicate in Polish at home, although for some of them Polish is not the only language used in the family. Polish and Russian are usually preferred in everyday use. A significant correlation was found between language preference in linguistic activities and language attitudes.

IVADAS

Lietuva yra viena iš nedaugelio Europos Sąjungos valstybių, kuriose veikia mokyklos tautinių mažumų mokomąja kalba. Mokyklose lenkų mokomąja kalba mokiniai yra ugdomi lenkų kalba, o lietuvių kalbos mokoma per lietuvių kalbos pamokas pagal visoms Lietuvos mokykloms vienodą Lietuvių kalbos ir literatūros bendrąją programą. Švietimo įstatyme yra įtvirtinta nuostata, kad visos Lietuvos mokyklos turi užtikrinti lietuvių kalbos mokėjimo pasiekimus, tačiau dėl žymių lietuvių kalbos pasiekimų skirtumų, ryškėjančių mokyklose lietuvių mokomąja kalba ir mokyklose tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis, vertinant lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino atliktis pastarųjų mokyklų abiturientams yra taikomos nuolaidos. Nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas lemia ribotas galimybes realizuoti savo potencialą toliau mokantis Lietuvos aukštosiose mokyklose, siekti profesinio gyvenimo tikslų.

Lietuvoje yra atlikta išsamių tyrimų, kuriais siekiama išsiaiškinti mokyklų, kuriose mokoma tautinių mažumų kalba, abiturientų prastesnių lietuvių kalbos mokymosi pasiekimų priežastis. Vilniaus mokyklose lietuvių, lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis atliktas aukštesnių klasių gimnazistų lietuvių kalbos mokėjimo kokybės tyrimas atskleidė, kad tautinių mažumų mokyklų gimnazistų lietuvių kalbos gramatinė kompetencija panaši kaip gimnazistų, besimokančių mokyklose lietuvių mokomąja kalba, bet kalbos vartojimo klaidų jie daro daugiau. Esminis skirtumas – mokyklose lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis besimokančių mokinių lietuvių kalbos žodynas siauresnis, dažnesnės leksinio pobūdžio klaidos (Vilkienė 2019: 118). Pasak Lietuvos tyrėjų, analizavusių kalbos mokėjimo ir nuostatų ryšį, tai, kaip mokyklose lenkų kalba besimokantys gimnazistai išmoksta lietuvių kalbą, priklauso nuo mokymosi motyvacijos ir teigiamų nuostatų dėl lietuvių kalbos, jos prestižo, lietuvių ir Lietuvos (Vilkienė ir kt. 2019: 63).

Mokyklų tautinių mažumų mokomąja kalba mokiniai yra gimę ir auga Lietuvoje, lietuvių kalbos mokosi nuo priešmokyklinio ugdymo įstaigos lankymo iki mokyklos baigimo, tačiau dalis jų lietuvių kalbos gerai neišmoksta. Tiriant tai, aktualūs užsienio autorių darbai, kuriuose nagrinėjama,

per kiek laiko imigrantų vaikai išmoksta gyvenamosios šalies kalbą, kuri jiems yra antroji kalba. Mokslininkai daro išvadą, kad daugumai mokinių, besimokančių antrosios kalbos, vidutiniškai reikia iki septynerių metų, kad gebėtų ją laisvai vartoti (Hakuta ir kt. 2000; Berman ir kt. 2011; Demie ir kt. 2013). Nurodoma, kad antrosios kalbos išmokimo greitis priklauso nuo amžiaus, asmens savybių, šeimos socialinio ir ekonominio statuso, galimybių bendrauti su gimtakalbiais, gimtosios kalbos mokėjimo lygio.

Mokinių namų kalbos ir kalbos mokymosi pasiekimų ryšį rodo 2018 m. atlikto tarptautinio OECD PISA tyrimo, kurio metu buvo vertinami penkiolikmečių mokinių skaitymo gebėjimai, antrinės analizės rezultatai (Zabulionis 2020: 17–19). Nustatyta, kad kita nei namų kalba skaitymo testą atlikusių mokinių rezultatai 30–40 taškų prastesni nei tų, kurių atlikto testo ir namų kalba sutampa. Lenkų kalba OECD PISA testą atlikusių penkiolikmečių, kurie nurodė, kad namuose dažniausiai vartoja kitą kalbą, yra daugiausia (24,2 %). Tai gali būti viena iš priežasčių, kad lenkų mokomąja kalba testą atlikusių mokinių rezultatai prastesni nei mokinių, testą atlikusių lietuvių ar rusų kalba. Palyginus mokyklų lenkų ir lietuvių mokomosiomis kalbomis mokinių rezultatus, matyti, kad skirtumas – net 64 taškai (ŠBA 2020: 67).

2015 m. Šalčininkų mokyklos, kurioje mokoma lenkų kalba, 7–8 klasėse ir Ukrainos dviejų mokyklų mokomąja lenkų kalba 9–11 klasėse tirti etninės tapatybės, gimtosios kalbos, kalbų vartojimo ir mokėjimo aspektai (Geben, Zielińska 2016). Tyrimo duomenimis, daugumos Šalčininkų mokyklos mokinių gimtoji kalba yra lenkų (72,5 %), dvi gimtąsias kalbas (lenkų ir rusų, lenkų ir lietuvių) nurodė 12,5 proc. mokinių, lietuvių kalbą – 12,5 proc., rusų kalbą – tik 2,5 proc. mokinių. Vertinant duomenis matyti, kad nurodoma gimtoji kalba ir kalbinis elgesys labai skiriasi. Nors pagal pateiktus duomenis daugumos mokinių gimtoji kalba yra lenkų, žiūrėdami televizijos laidas jie dažniausiai pasirenka rusų kalbą (85 %), antroji pagal pasirinkimą kalba – lietuvių (45 %), lenkų kalbą pasirenka tik 7 proc. mokinių, o informacijos internete daugiausia ieškoma lietuvių kalba (70 %); rusų ir lenkų kalbomis informacijos internete ieško atitinkamai 57,5 proc. ir 45 proc. mokinių (Geben, Zielińska 2016: 137–138). Iš tyrimo būtų galima daryti prielaidą, kad mokiniai turėtų gerai mokėti lietuvių kalbą, nes jos mokomasi mokykloje ir ji vartojama įvairiuose kalbiniuose kontekstuose, tačiau Šalčininkų mokyklose lenkų kalba besimokančių mokinių lietuvių kalbos rezultatai šių prielaidų nepatvirtina.

Atotrūkis tarp lietuvių kalbos pasiekimų mokyklose mokomąja lietuvių kalba ir tose mokyklose, kuriose mokoma lenkų kalba, liudija, kad tautinės mažumos mokomąja kalba besimokantiems mokiniams tenka nelengva užduotis – jie turi sparčiai išmolti lietuvių kalbą ir jos mokytis tuo pačiu lygiu kaip ir mokiniai, kurie mokosi lietuviškai, plečia žodyną ir tobulina savo kalbos įgūdžius. Lietuvių kalbos vartojimui palanki kalbinė aplinka ir teigiamos nuostatos, veikiančios kalbinį elgesį, padeda kalbą išmolti sparčiau. Kalbinė kompetencija įgyjama ne tik kalbos mokantis, bet ir ją vartojant visose kalbinės veiklos srityse ir kontekstuose.

Šiame straipsnyje analizuojama, kuriose kalbos vartojimo srityse progimnazijos klasių mokiniai, besimokantys mokyklose lenkų mokomąja kalba, greta lenkų kalbos ir mokykloje mokomų rusų ir anglų kalbų pasirenka vartoti lietuvių kalbą, kokios yra skirtingo amžiaus mokinių nuostatos kalbų atžvilgiu. Tyrimas apima pradinio (3–4 klasės) ir pagrindinio ugdymo (5–6 ir 7–8 klasės) klasių grupes, t. y. tuos amžiaus tarpsnius, kai formuojasi vertybinės nuostatos kaip gilūs, elgesį kreipiantys įsitikinimai ir jos veikia kalbinį elgesį. Tyrimo objektas – mokyklų lenkų mokomąja kalba 3–8 klasių mokinių kalbos vartojimas ir kalbinės nuostatos. Tai analizuojama remiantis 2021 m. mokyklose lenkų mokomąja kalba atlikto anketinio tyrimo duomenimis. Tyrimo tikslas – nustatyti kalbos dominavimo kasdienėje vartosenoje sritis, iširti, kuriai kalbai (kalboms) mokiniai teikia pirmenybę komunikacinėse situacijose, mokinių kalbines nuostatas dėl vartojamų kalbų ir jų mokymosi.

Siekiant tikslo keliami tokie uždaviniai: 1) atlikti skirtingo amžiaus grupių mokinių namų kalbos ir kalbos pirmumo kasdienėje vartosenoje analizę; 2) išnagrinėti mokinių kalbines nuostatas dėl kalbų mokymosi svarbos, socialinės vertės, asmeninį santykį su lenkų ir lietuvių kalba; 3) nustatyti sąsajas tarp kalbos pirmumo pasirinkimo skirtingose kalbinės veiklos srityse, kalbos pasirinkimo ir kalbinių nuostatų polinkius skirtingo amžiaus tarpsniais.

Pirmame straipsnio skyriuje pristatoma tyrimo medžiaga ir metodologija, o kituose dviejuose skyriuose analizuojami tyrimo rezultatai: antrajame skyriuje aptariami duomenys, rodantys kalbos dominavimo ir jos pasirinkimo aspektus, o trečiajame – mokinių kalbines nuostatas išryškinantys duomenys.

1. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODOLOGIJA

Straipsnio tiriamąją medžiagą sudaro dviejose mokyklose lenkų mokomąja kalba – Vilniaus miesto ir Šalčininkų rajono savivaldybės – besimokančių 3–8 klasių mokinių užpildytų 263 klausimynų duomenys kalbos do-

minavimo ir kalbinių nuostatų klausimais¹. Klausimyno pagrindas – klausimai iš 2018–2019 m. mokyklose lietuvių mokomąja kalba taikyto mokinių kalbos ir kalbinių nuostatų tyrimo klausimyno, kurio teorinis pagrindas – Howardo Gileso etnolingvistinio gyvybingumo koncepcija (Giles ir kt. 1977: 306–348). H. Gileso teorija buvo plėtojama kitų mokslininkų, remiantis empiriniais tyrimais papildyti etnolingvistinio gyvybingumo parametrai, įtraukiant tokius rodiklius kaip kalbos dominavimas, prestižas, kalbos mokėjimas ir kalbinės nuostatos, vartojamosios kalbos variantiškumas. Norint čia atliekamo tyrimo rezultatus kalbos mokymosi aspektais palyginti su nacionaliniu mastu atliktų tyrimų duomenimis, sudarant klausimyną atsižvelgta ir į Lietuvoje vykdomų tarptautinių mokinių skaitymo pasiekimų tyrimų PIRLS ir OECD PISA klausimynus. Klausimynas, kuris buvo parengtas mokykloms lietuvių mokomąja kalba, tautinės mažumos mokyklų mokiniams adaptuotas atsisakant kai kurių klausimų (pvz., apie lietuvių kalbos galias), papildytas šiam tyrimui svarbiais klausimais apie lenkų ir rusų kalbų vartojimo aprėptį. Klausimynas sudarytas taip, kad būtų galima atlikti lietuvių kalbos ir kitų kalbų vartojimo polinkių, kalbinio elgesio ir nuostatų lyginamąją analizę, o sutampanti klausimyno dalis leidžia lyginti to paties amžiaus mokinių, besimokančių tautinių mažumų kalba ir lietuvių ugdomąja kalba, lietuvių kalbos vartojimo ir kalbinių nuostatų tyrimų duomenis. Klausimai suformuluoti taip, kad būtų vienodai suprantami ir besimokančiam pradinėje mokykloje, ir baigiančiam progimnaziją mokiniui.

Tyrimas vykdytas 2021 m. pabaigoje. Dėl COVID-19 pandemijos pamokos vyko mišriuju būdu – nuotoliniu ir klasėse, dėl karantino nebuvo galima nuvykti į mokyklas surinkti tyrimo medžiagos. Todėl mokytojams buvo išsiųstos instrukcijos, kaip atlikti tyrimą, ir klausimynai lenkų ir lietuvių kalbomis (kad mokytojai galėtų iš anksto susipažinti), taip pat nuorodos į elektroninę platformą, kurioje mokiniai turėjo atsakyti į klausimus.

¹ Tyrimo medžiaga surinkta 2021 m. vykdant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos remiamą projektą *Lietuvių kalbos prestižas: tautinių mažumų mokyklų mokinių kalbinės nuostatos ir jų ryšys su lietuvių kalbos mokėjimu*. Projekto tyrimas atliktas mokyklose lenkų ir rusų ugdomąja kalba, klausimyną parengė ir tyrimo duomenis sukaupė Aurelija Tamulionienė, Sonata Vaičiakauskienė ir šio straipsnio autorė. Sudarant skirtingo amžiaus grupėms pritaikytą klausimyną, konsultavo Lauryna Rakickienė. Tyrimas vykdytas įgyvendinant Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą, patvirtintą 2019 m. balandžio 25 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu Nr. N-5(175) *Dėl Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programos patvirtinimo*. Vykdančioji institucija – Lietuvių kalbos institutas, sutarties sudarymo data – 2021 m. spalio 1 d., nr. K-9/2021.

Tyrimė dalyvavo mokiniai, kurių tėvai sutiko, kad vaikai jame dalyvautų. Instrukcijoje nurodyta, kad jeigu mokiniai pildys klausimynus lietuvių kalba, svarbu užtikrinti, kad jie visus klausimus suprastų. Šalčininkų rajono savivaldybės mokyklos mokiniai pasirinko pildyti klausimyną lenkų kalba, Vilniaus mokyklos mokiniai – lietuvių kalba. Visų klasių mokiniai klausimynus pildė elektroniniu formatu informatikos kabinetuose. Siekiant užtikrinti duomenų, susijusių su besimokančiais, apsaugą, apdorojant užpildytų klausimynų duomenis panaikinta asmeninė informacija (pavardės, adresai), tyrimo rezultatai aptariami neįvardijant mokyklos.

1.1. Bendroji tyrimė dalyvavusių mokinių charakteristika

Iš 263 tyrimė dalyvavusių mokinių 22,1 proc. mokosi Vilniaus ir 78 proc. – Šalčininkų rajono savivaldybės mokykloje. Tyrimo dalyvių bendroji charakteristika pagal klases pateikiama 1 lentelėje.

1 LENTELE. Bendroji tyrimo dalyvių charakteristika

Klasė	Skaičius	Berniukai	Mergaitės	Amžius
3–4	108 (41 %)	60 (56 %)	48 (44 %)	8–10 m.
5–6	64 (24 %)	32 (50 %)	32 (50 %)	11–12 m.
7–8	91 (35 %)	41 (45 %)	50 (55 %)	13–14 m.
Iš viso:	263 (100 %)	133 (51 %)	130 (49 %)	

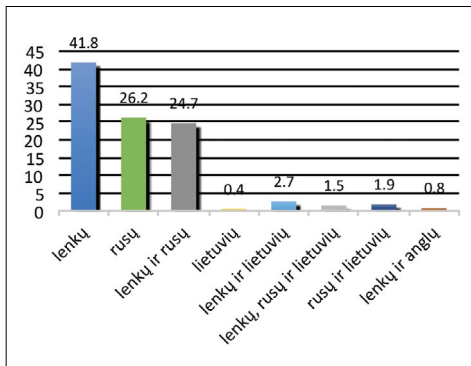
Tyrimas kiekybinis, tyrimo priemonė – klausimynas. Duomenims analizuoti pasitelkta SPSS programinė įranga. Analitinė aprašomoji duomenų analizė atlikta taikant lyginamąjį metodą, tyrimo rezultatų tendencijos, koreliacijos ir sąsajos įvertinamos kiekybiniu metodu – skaičiuojamas Pirsono koreliacijos koeficientas (r).

2. TYRIMO REZULTATAI: KALBOS (KALBŲ) DOMINAVIMAS MOKINIŲ KASDIENĖJE VARTOSENJOJE

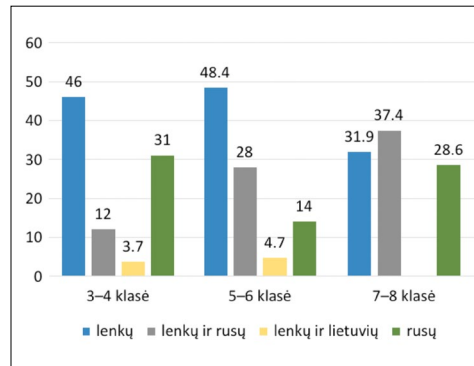
Šiame skyriuje tyrimo duomenys analizuojami kalbos dominavimo aspektais: a) kuri kalba vyrauja bendraujant namuose; b) kuri kalba dažniausiai pasirenkama kitų kalbų atžvilgiu skirtingose kalbinės veiklos srityse.

2.1. Namų kalba

Namuose vartojama kalba perimama ankstyvoje vaikystėje (Kamandulytė-Merfeldienė 2014). Kaip rodo minėta OECD PISA tyrimo (atlikto 2018 m.) antrinė analizė, vienas iš svarbių mokymosi pasiekimus lemiančių veiksnių – namuose vartojama kalba. Norint nustatyti, kuri kalba vyrauja bendraujant namuose, mokinių prašyta pažymėti atsakymą į klausimą *Kuria kalba dažniausiai kalbi namuose?* (□ lenkų, □ rusų, □ lietuvių, □ anglų, □ kita (įrašyk)). Gauti duomenys pateikti 1 ir 2 paveiksluose.

1 PAV. Kalba, kuria mokiniai dažniausiai kalba namuose (proc.)

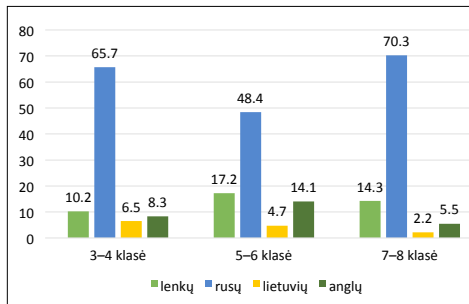
2 PAV. Namų kalba pagal klases (proc.)

Kaip matyti iš duomenų, mažiau kaip pusė mokinių (41,8 %) nurodė namuose kalbantys lenkiškai, ketvirtadalis (26,2 %) – rusiškai, lietuvių kalbą kaip namuose dažniausiai vartojamą kalbą nurodė vienas mokinytis. Beveik trečdalis mokinių yra dvikalbiai – jie nurodė, kad dažniausiai namuose bendrauja keliomis kalbomis. Didžiausia jų dalis (24,7 %) minėjo lenkų ir rusų kalbas, 6,5 proc. respondentų, be lenkų ir rusų kalbų, šeimoje kalba ir lietuviškai. Analizuojant duomenis pagal klases išsiskiria 5–6 klasių mokinių grupė. Didesnė šios grupės mokinių dalis namuose vartoja lenkų kalbą (48,4 %), mažiausiai yra nurodžiusių rusų kalbą (14 %). Mokinių atsakymai apie namų kalbą patvirtina minėto OECD PISA tyrimo antrinės analizės duomenis, kad maždaug ketvirtadalio mokinių, besimokančių lenkų kalba, mokyklos kalba ir namų kalba nesutampa. Šiems mokiniams reikalinga pagalba mokantis ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbos, kuri jiems yra antroji kalba.

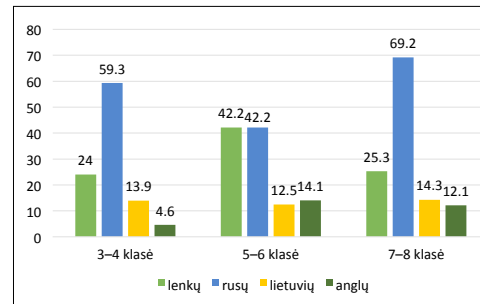
2.2. Kalbos pasirinkimas žiūrint filmus ir naršant internete

Kalbai teikiamas pirmumas analizuotas pagal kalbos vartojimo sritis – receptiją, produkcivimą ir sąveiką. Mokinių klausta, kaip dažnai jie žiūri filmus, ieško informacijos internete, skaito knygas, bendrauja su draugais, rašo SMS žinutes ir bendrauja socialiniuose tinkluose šiomis kalbomis: lenkų, rusų, lietuvių, anglų, kita. Mokinių prašyta pažymėti vieną iš atsakymų: *beveik niekada; kartais; beveik visada*.

Atsakymų į klausimus, kuria kalba mokiniai dažniausiai žiūri filmus ir naršo internete, duomenys pagal klases pateikti 3 ir 4 paveiksluose.

3 PAV. Dažniausiai žiūri filmus (proc.)

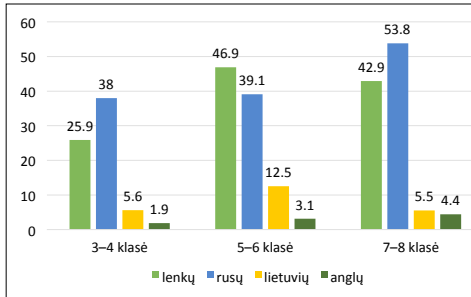
4 PAV. Dažniausiai naršo internete (proc.)

Iš tyrimo paaiškėjo, kad žiūrint filmus rusų kalba vyrauja visose amžiaus grupėse (48,4–70,3 %). Antra yra lenkų kalba, nors ja filmus žiūri tik 10,2–17,2 proc. mokinių, o mažiausia dalis mokinių (2,2–6,5 %) pasirenka lietuvių kalbą.

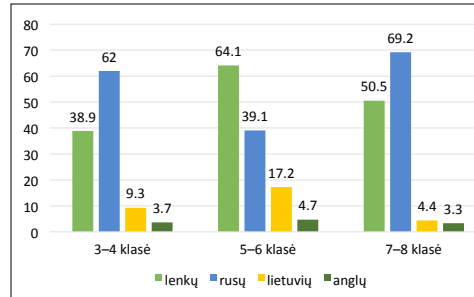
Ieškoti informacijos internete, išskyrus 5–6 klasių mokinius, dauguma mokinių taip pat dažniausiai renkasi rusų kalbą. Aptariant kalbos pasirinkimą ieškant informacijos internete, reikia įvertinti aplinkybę, kad tyrimas vykdytas COVID-19 pandemijos sąlygomis – tuo metu, kai mokyklose buvo mokomasi ir nuotoliniu būdu. Todėl informacijos ieškojimas internete tiek lenkų, tiek lietuvių kalba sudarė didelę mokymosi proceso dalį, t. y. informacijos lenkų ir lietuvių kalbomis mokiniai ieškojo ir mokymosi tikslais. Analizuojant duomenis, nustatyta statistiškai reikšminga teigiama koreliacija tarp kalbos pasirinkimo žiūrint filmus ir jos pasirinkimo naršant internete. Mokiniai, naršantys internete lenkų kalba, dažniau linkę šia kalba ir žiūrėti filmus ($r = 0,484$), o pirmumą teikiantys rusų kalbai mokiniai ją taip pat dažniau renkasi abiem veikloms ($r = 0,459$). Tokia pati tendencija matyti iš anglų kalbos vartojimo ($r = 0,465$). Lietuvių kalbos vartojimo abiem veikloms koreliacija silpnesnė ($r = 0,380$).

2.3. Kalbos pasirinkimas bendraujant socialiniuose tinkluose ir gyvai

Kalbos pasirinkimas bendraujant socialiniuose tinkluose, SMS žinutėmis ir gyvai atskleidžia artimiausią mokinių kalbinę aplinką. Tyrimo duomenys pagal klases, rodantys, kuria kalba mokiniai dažniausiai bendrauja, pateikti 5 ir 6 paveiksluose.

5 PAV. Dažniausiai rašo SMS ir bendrauja socialiniuose tinkluose (proc.)

6 PAV. Dažniausiai bendrauja su draugais (proc.)

Bendraujant gyvai ir internetu, vyrauja lenkų ir rusų kalbos. Duomenys pagal amžiaus grupes atskleidžia panašius kalbos pasirinkimo polinkius. Pradinėse klasėse didžiausia dalis mokinių bendraudami socialiniuose tinkluose ir gyvai pirmenybę teikia rusų kalbai (atitinkamai 38 % ir 62 %), antra dažniausiai vartojama kalba – lenkų (25,9 % ir 38,9 %), lietuviškai bendrauja mažiau kaip dešimtadalis (5,6 % ir 9,3 %). Panaši tendencija matyti ir 7–8 klasių grupėje. Iš visos imties išsiskiria 5–6 klasių grupė, daugiausia šios grupės mokinių pirmenybę teikia lenkų kalbai, antra dažniausiai vartojama kalba – rusų. Šioje grupėje beveik dvigubai daugiau mokinių, bendraujančių ir lietuviškai. Tikėtina, kad renkantis bendravimo kalbą turi įtakos namų kalba – šioje grupėje didžiausia dalis mokinių nurodė, kad namų kalba yra lenkų, beveik perpus mažiau mokinių namuose kalba tik rusų kalba.

Nustatyta statistiškai reikšminga teigiama koreliacija tarp kalbos pasirinkimo bendraujant socialiniuose tinkluose ir gyvai: lietuvių kalbos pasirinkimo atveju $r = 0,486$, lenkų kalbos – $r = 0,481$, rusų kalbos – $r = 0,426$. Netikėti duomenys, rodantys neigiamą koreliaciją tarp informacijos ieškojimo lenkų kalba ir bendravimo socialiniuose tinkluose bei SMS žinutėmis rusų kalba ($r = -0,323$).

2.4. Kalbos pasirinkimas skaitant knygas

Skaitymas yra vienintelė iš tirtų kalbos vartojimo sričių, kurioje lenkų ir lietuvių kalbos vyrauja visose amžiaus grupėse. Tyrimo rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 LENTELE. Kalba, kuria mokiniai beveik visada skaito knygas (proc.)

Klasė	Lenkų kalba	Rusų kalba	Lietuvių kalba	Anglų kalba
3–4	53,7	13	24	7,4
5–6	44,4	9,4	34,4	3,1
7–8	31,9	16,5	18,7	2,2

Lenkų ir lietuvių kalbų dominavimą visose amžiaus grupėse galima paaiškinti šių kalbų mokymo praktika – knygų skaitymas yra viena iš privalomųjų veiklų. Kaip matyti iš tyrimo rezultatų pagal amžiaus grupes, lenkiškai beveik visada knygas skaito daugiau kaip pusė (53,7 %) pradinėse klasių mokinių, bet kuo mokiniai vyresni, tuo mažesnė jų dalis nurodo, kad skaito lenkiškai (pagal amžiaus grupes: 53,7 %, 44,4 % ir 31,9 %). Tikėtina, kad atsakydami į klausimą apie knygų skaitymo kalbą mokiniai vertino ne tik kalbos pasirinkimą, bet ir tai, kaip dažnai skaito. Šią prielaidą paremia duomenys, kad kuo vyresni mokiniai, tuo didesnė dalis rinkosi atsakymą *kartais*. Dėl šios priežasties analizuoti ir atsakymai, kuriuose nurodyta, kad viena ar kita kalba skaitoma kartais. Mokinių, nurodžiusių, kad knygas lenkų kalba skaito kartais ar beveik visada, dalys pagal amžiaus grupes beveik nesiskiria (72,2 %, 69,4 % ir 72,6 %).

Antra pagal dažnumą kalba, kuria renkamasi skaityti, yra lietuvių kalba. Tokius rezultatus, be abejo, lemia aplinkybė, kad visose Lietuvos mokyklose mokiniai lietuvių kalbos ir literatūros, kaip ir kitų mokomųjų dalykų, mokosi pagal tą pačią bendrojo ugdymo programą, o joje skaitymo lietuvių kalba praktikai laiko skiriama ne tik pamokų metu, bet ir namuose. Kaip matyti iš duomenų, lietuviškai knygas beveik visada skaito ketvirtadalis pradinukų (24 %). 5–6 klasėse, kuriose daugiau laiko skiriama literatūros mokymui, lietuvių kalba knygas beveik visada skaito trečdalis mokinių (34,4 %), o mažiausiai tokių mokinių yra 7–8 klasėse (18,7 %). Taigi, lietuviškai beveik visada ir kartais skaitančių mokinių gerokai sumažėja 7–8 klasėse (pagal klasių grupes: 79,6 %, 95,3 % ir 60,5 %). Įver-

tinant, kad nuolatinio skaitymo praktika turi itin didelės reikšmės kalbos mokymosi pasiekimams, tokius rezultatus galima laikyti turinčiais įtakos ne tik tekstų supratimo, bet ir lietuvių kalbos vartojimo pasiekimams aukštesnėse progimnazijos klasėse.

Palyginti su kitomis kalbos vartojimo sritimis, rusų kalbą knygoms skaityti renkasi mažiausia mokinių dalis. Šia kalba beveik visada skaito 13 proc. pradinukų, 9,4 proc. 5–6 klasių mokinių ir 16,5 proc. 7–8 klasių mokinių. Beveik visada ir kartais rusų kalba skaitančių mokinių aukštesnėse klasėse nemažėja (pagal klasių grupes: 51 %, 40,7 % ir 42,2 %). Taigi, rusų kalbos rinkimasis knygoms skaityti pagal klasių grupes panašus kaip ir lenkų kalbos rinkimasis. Iš tyrimo rezultatų paaiškėjo ir tai, kad 7,4 proc. pradinių klasių mokinių beveik visada skaito anglų kalba, mažiau šia kalba nuolatos skaitančių mokinių yra pagrindinio ugdymo klasėse (atitinkamai 3,1 % ir 2,2 %). Tačiau daug didesnė dalis anglų kalba skaitančių bent kartais: tai nurodė daugiau kaip ketvirtadalis pradinių klasių mokinių (23 %), pusė 5–6 klasių mokinių (54,7 %) ir penktadalis besimokančių 7–8 klasėse (25,3 %). Iš šių duomenų galima daryti išvadą, kad skaitymas yra ta sritis, kurioje vyrauja lenkų kalba, nors su amžiumi mokiniai linkę vis mažiau nuolatos skaityti. Tarp mokinių amžiaus ir pomėgio skaityti nustatyta neigiamą koreliaciją ($r = -0,253$).

2018–2019 m. mokyklose lietuvių mokomąja kalba, tose pačiose amžiaus grupėse, atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad bendraujant namuose ir skaitant knygas vyrauja lietuvių kalba, o bendraudami socialiniuose tinkluose ir rašydami SMS žinutes mokiniai dažniausiai renkasi lietuvių ir anglų kalbas; kuo vyresni mokiniai, tuo labiau jų internetinėje erdvėje ima dominuoti anglų kalba (Tamulionienė 2019: 10).

3. TYRIMO REZULTATAI: MOKINIŲ KALBINĖS NUOSTATOS

Kalbinių nuostatų tyrimai atskleidžia skirtingą požiūrį į kalbas ir jų vartotojus, atspindi ir išankstinius kultūrinius stereotipus, kalbos galią ir prestižą. Nuostatos veikia kalbų pasirinkimą ir kalbinį elgesį (IVKS 2022: 347), lemia kalbos vartojimo intensyvumą ir jos rinkimąsi vartoti įvairiuose kalbiniuose kontekstuose. Nuostatos kalbos atžvilgiu susiformuoja vaikystėje (Giles ir kt. 1983: 141). Mokyklų lietuvių mokomąja kalba pradinių klasių mokinių grupėje atlikti kalbinių nuostatų tyrimai atskleidė, kad jau trečio-kai turi tvirtą požiūrį į lietuvių kalbos svarbą, jos vartojimą (Poderienė,

Vaičiakauskienė 2019: 214). Su amžiumi nuostatos gali keistis, veikiamos mokinių kultūrinės aplinkos ir ugdymo mokykloje konteksto. Jos susijusios su kalbos mokymosi vertės, prasmės ir perspektyvų vertinimu.

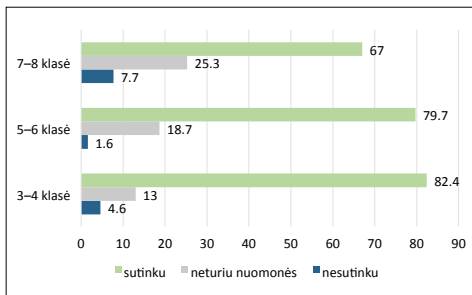
Šiame darbe nuostatos dėl lenkų, lietuvių ir anglų kalbų tiriamos kalbos mokėjimo svarbos, jos mokymosi vertinimo ir asmeninio santykio su kalba aspektais. Daugiausia dėmesio skiriama nuostatų lietuvių kalbos atžvilgiu analizei. Siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina lietuvių kalbą, palyginti su mokomąja lenkų kalba ir su anglų kalba, ar keičiasi nuostatos dėl lietuvių kalbos vis geriau ją išmokstant. Mokinių nuostatos tiriamos nagrinėjant požiūrį išreiškiančius atsakymus į vertinamuosius teiginius: *nesutinku*, *neturiu nuomonės* ir *sutinku*.

3.1. Lenkų, lietuvių ir anglų kalbų mokėjimo svarba

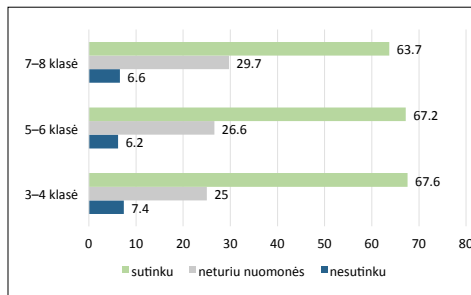
Kalbos mokymosi motyvaciją veikia mokinių nuostatos dėl kalbos mokėjimo svarbos kasdieniame gyvenime. Kitų tyrėjų atlikti empiriniai tyrimai atskleidžia ryšį tarp kalbos svarbos vertinimo ir mokymosi pasiekimų. Pavyzdžiui, Barselonos mokyklos mokinių grupėje atliktas tyrimas atskleidė, kad mokiniams, kurie vertina anglų kalbą kaip reikalingą, jos mokytis sekasi geriau nei tiems, kurie ją laiko mažiau svarbia, nors koreliacija ir nėra labai didelė (Gardner 2007: 14).

Mokinių požiūris į lenkų, lietuvių ir anglų kalbų mokėjimo svarbą analizuotas lyginant mokinių atsakymus į tokius vertinamuosius teiginius: *Svarbu gerai mokėti lenkų kalbą*; *Svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą*; *Svarbu gerai mokėti anglų kalbą*. Kiek mokinių pritaria šiems teiginiams, matyti iš 7, 8 ir 9 paveikslų.

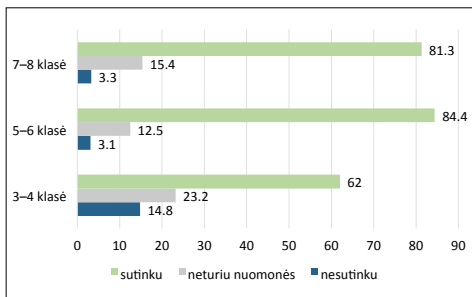
Kad svarbu gerai mokėti lenkų, lietuvių ir anglų kalbas, patvirtina visų amžiaus grupių mokiniai. Lenkų kalbos mokėjimas labiausiai vertinamas pradinėse klasėse, tačiau kuo mokiniai vyresni, tuo mažiau pritariančių šiam teiginiui: pradinėse klasėse pritariančių 82,4 proc., o 7–8 klasėse – 67 proc. (žr. 7 pav.). Kad svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą, teigia du trečdaliai mokinių (žr. 8 pav.). Skirtingo amžiaus grupėse požiūris į lietuvių kalbos svarbą iš esmės nesiskiria: teiginiui, kad svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą, pritaria 67,6 proc. pradinėse klasių mokinių, 67,2 proc. besimokančių 5–6 klasėse ir 63,7 proc. besimokančių 7–8 klasėse. Mokinių, neturinčių nuomonės šiuo klausimu ir nepritariančių teiginiui, dalis su amžiumi nesikeičia.

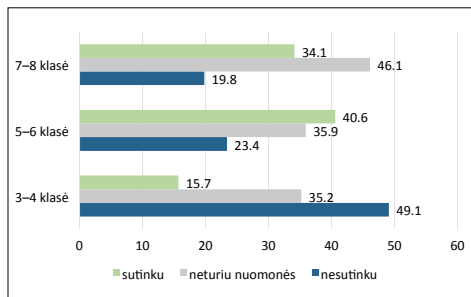
7 PAV. Svarbu gerai mokėti lenkų kalbą (proc.)

8 PAV. Svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą (proc.)

9 PAV. Svarbu gerai mokėti anglų kalbą (proc.)

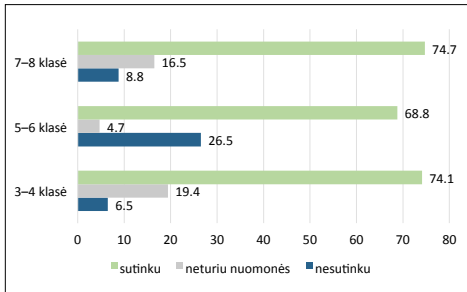

10 PAV. Bendrauti su draugais angliškai madinga (proc.)

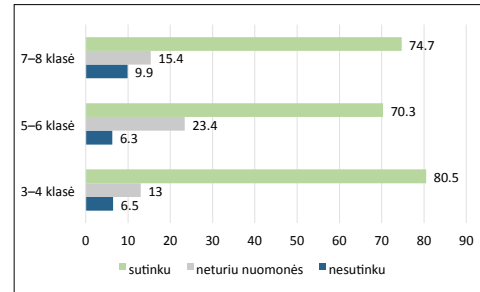
Anglų kalbos mokėjimo svarba, kaip matyti iš 9 pav., ypač imama vertinti 5–6 ir 7–8 klasėse: šių klasių mokinių, manančių, kad svarbu gerai mokėti anglų kalbą, dalys sudaro atitinkamai 84,4 proc. ir 81,3 proc. Lyginant mokinių požiūrį į visas tris kalbas svarbumo aspektu matyti, kad pradinėse klasių mokiniai labiausiai vertina lenkų kalbą, po to – lietuvių, kiek mažiau – anglų kalbą. Aukštesnių klasių mokiniai pirmenybę teikia anglų kalbai. Mokinių nuomonę apie anglų kalbos vertę papildė duomenys apie šios kalbos prestižą bendraujant tarpusavyje (žr. 10 pav.). Palyginti su pradinėmis klasiėmis, 5–6 ir 7–8 klasėse mokinių, teigiančių, kad su draugais kalbėti angliškai madinga, padaugėja dvigubai, o nepritariančių šiam teiginiui dalis mažėja (nepritariančių duomenys pagal amžiaus grupes: 49,1 %, 23,4 % ir 19,8 %). Galima daryti išvadą, kad didžioji dalis mokinių yra motyvuoti mokytis visų trijų kalbų, vertina jų mokėjimo svarbą, tačiau kuo mokiniai vyresni, tuo mažesnė jų dalis nurodo lenkų kalbos mokėjimo reikšmę. Aukštesnėse klasiuose didžiausia mokinių dalis pažymi anglų kalbos mokėjimo svarbą.

3.2. Lietuvių kalbos socialinė vertė

Mokinių nuostatas dėl lietuvių kalbos socialinės vertės atskleidžia jų pritarimas ar nepritarimas teiginiams *Svarbu gerai kalbėti lietuviškai, kad visur galėčiau susikalbėti* ir *Norėdamas gauti gerą darbą, turiu gerai mokėti lietuvių kalbą*. Apibendrinti duomenys pateikiami 11 ir 12 paveiksluose.

11 PAV. Lietuvių kalbos kaip bendravimo priemonės svarba (proc.)

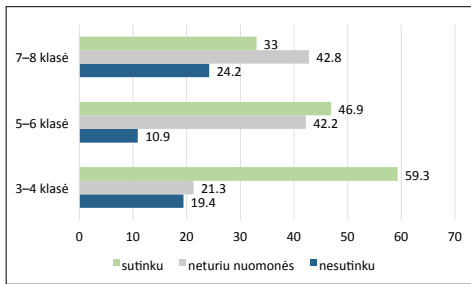
12 PAV. Lietuvių kalbos svarba norint gauti gerą darbą (proc.)

Kaip matyti iš gautų duomenų, lietuvių kalba turi aukštą socialinį statusą. Du trečdaliai mokinių vertina lietuvių kalbą kaip svarbią bendravimo priemonę, pritaria, kad geras lietuvių kalbos mokėjimas reikalingas siekiant profesinio gyvenimo tikslų. Analizuojant atsakymus pagal amžiaus grupes matyti, kad didžiausia dalis nepritariančių teiginiui, kad reikia gerai mokėti lietuvių kalbą norint susikalbėti, yra 5–6 klasių mokinių grupėje (26,5 %). Mažesnė šios amžiaus grupės mokinių dalis mano, kad svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą norint gauti gerą darbą.

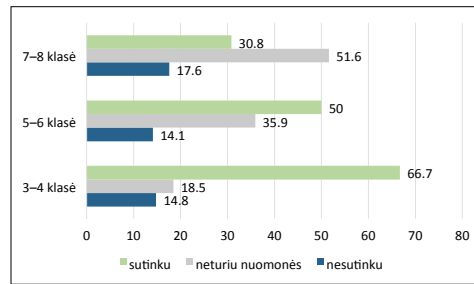
3.3. Požiūris į lietuvių kalbos mokymąsi

Mokinių požiūrį į lietuvių kalbos mokymąsi atskleidžia pritarimas ar nepritarimas teiginiams *Man patinka mokytis lietuvių kalbos* ir *Lietuvių kalbos pamokos man patinka*. Apibendrinti šio požiūrio tyrimo duomenys pagal amžiaus grupes matyti iš 13 ir 14 paveikslų.

Lyginant mokinių atsakymus į šiuos vertinamuosius teiginius, matyti jų ryšys. Jį patvirtina ir statistškai reikšminga stipri teigiama koreliacija ($r = 0,729$). Daugiau kaip pusė pradinėse klasių mokinių mėgsta mokytis lietuvių kalbos, dviem trečdaliams patinka lietuvių kalbos pamokos (atitinkamai 59,3 % ir 66,7 %). Lietuvių kalbos mokytis nemėgsta ir dalyko pamokos

13 PAV. Patinka mokytiis lietuvių kalbos (proc.)

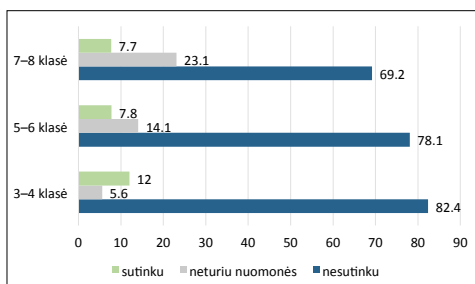
14 PAV. Patinka lietuvių kalbos pamokos (proc.)

nepatinka tik penktadaliui pradinukų (atitinkamai 19,4 % ir 14,8 %), penktadalis mokinių šiuo klausimu neturi nuomonės. 5–6 ir 7–8 klasėse teigiamas požiūris į lietuvių kalbos mokymąsi ir pamokas tolygiai mažėja. Baigiamosiose progimnazijos klasėse teigiamas nuostatas į lietuvių kalbos mokymąsi ir mokymą nurodo tik trečdalis mokinių, išauga šiuo klausimu nuomonės neturinčių mokinių dalis (atitinkamai 42,8 % ir 51,6 %). Skirtingi klasių grupių rezultatai patvirtina bendras tendencijas – pradinų klasių mokiniams būdinga didesnė mokymosi motyvacija. Pastebėtina, kad mokiniai, pritarian-tys teiginiams, kad svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą ir kad lietuvių pamokos patinka, dažniau linkę vertinti lietuvių kalbos svarbą savo gyvenime.

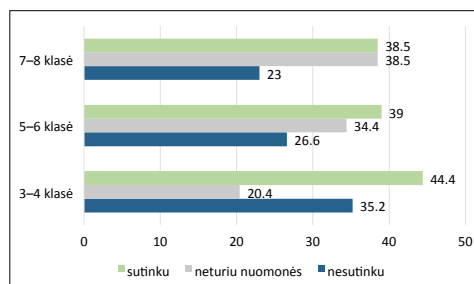
3.4. Lenkų ir lietuvių kalbų sunkumo vertinimas

Nuostatos dėl lenkų ir lietuvių kalbų sunkumo tirtos analizuojant mokinių pritarimą ar nepritarimą teiginiams *Lenkų kalba man yra sunki* ir *Lietuvių kalba man yra sunki*. Kalbos sunkumo vertinimas skirtingo amžiaus grupėse matyti iš 15 ir 16 paveikslų.

Analizuojant mokinių nuostatas dėl lenkų ir lietuvių kalbų sunkumo, reikia įvertinti abiejų kalbų vartojimo aprėptį. Lenkų kalba didžioji dalis mokinių bendrauja namuose, nors dažnai ši kalba nėra vienintelė namų kalba. Lenkų kalba (kaip ir rusų) mokiniai ieško informacijos internete, bendrauja su draugais socialiniuose tinkluose ir gyvai, šia kalba pirmiausia renkasi skaityti knygas, be to, lenkų kalba jie būna ugdyti darželiuose, ugdomi ir mokykloje. Lietuvių kalba vartojama daug siauriau. Iš visų tirtų kalbos vartojimo sričių tik knygų skaitymas yra ta veikla, kurioje, be lenkų kalbos, pasirenkama ir lietuvių kalba. Visose kitose komunikacinėse situacijose (žiūrint filmus, naršant internete, bendraujant socialiniuose tinkluo-

15 PAV. Lenkų kalba yra sunki (proc.)

16 PAV. Lietuvių kalba yra sunki (proc.)

se ir gyvai) lietuvių kalba beveik nevartojama. Taigi, lietuvių kalbos vartojimo patirtį didžioji dalis mokinių įgyja tik per lietuvių kalbos pamokas.

Kaip matyti iš duomenų, lenkų ir lietuvių kalbų sunkumo vertinimas iš esmės skiriasi. Didžioji dalis mokinių nepritaria teiginiui, kad lenkų kalba yra sunki (nuo dviejų trečdalių iki keturių penktadalių respondentų), pritariančiųjų dalis tesudaro dešimtadalį (pagal amžiaus grupes: 12 %, 7,8 % ir 7,7 %). Detaliau analizuojant rezultatus pagal amžiaus grupes aiškėja, kad kuo vyresni mokiniai, tuo mažiau įsitikinusių, kad lenkų kalba sunki, bet nežymiai mažėja ir šiam teiginiui pritariančių mokinių dalis, taip pat daugėja mokinių, neturinčių nuomonės šiuo klausimu. Galima daryti prielaidą, kad lenkų kalbą kaip sunkią vertina mokiniai, kurie yra iš mišrių arba rusakalbių šeimų, namų kalbos veiksnys pradinio ugdymo amžiaus tarpsnyje didžiausias.

Nors mokyklose, kuriose yra mokoma lenkų kalba, lietuvių kalbą mokiniai kasdiniame gyvenime vartoja labai ribotai, tik mažiau kaip pusę jų šią kalbą vertina kaip sunkią (pagal amžiaus grupes: 44,4 %, 39 % ir 38,5 %). Palyginti su lenkų kalbos, vartojamos kasdiniame gyvenime ir mokykloje per visų dalykų pamokas, vertinimu, lietuvių kalbą kaip sunkią vertina kur kas didesnė visų amžiaus grupių mokinių dalis. Tokie rezultatai nestebina – mokiniai lietuvių kalbos gebėjimus ugdomi iš esmės tik mokydami lietuvių kalbos ir literatūros. Kaip ir vertinant lenkų kalbos sunkumą, tiek pritariančių, tiek nepritariančių teiginiui, kad lietuvių kalba sunki, su amžiumi kiek mažėja. Nustatyta neigiama koreliacija tarp atsakymo *Lietuvių kalba man yra sunki* ir atsakymo *Patinka mokytis lietuvių kalbos* ($r = -0,355$), taip pat tarp atsakymo *Lietuvių kalba man yra sunki* ir atsakymo *Lietuvių kalbos pamokos man patinka* ($r = -0,295$). Šie rezultatai patvirtina, kad teigiamos emocijos mokantis lietuvių kalbos turi didelę reikšmę. Atkreiptinas dėmesys, kad neigiama koreliacija nustatyta tarp lietuvių kalbos kaip

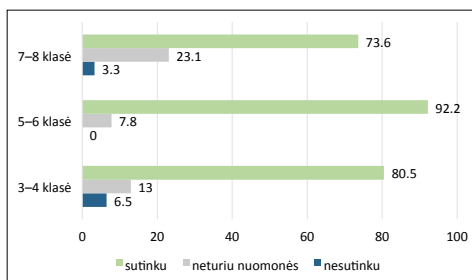
sunkios vertinimo ir jos vartojimo kasdieniame gyvenime, t. y. bendravimo lietuviškai socialiniuose tinkluose ($r = -0,279$), kalbėjimo lietuviškai su draugais ($r = -0,166$), knygų skaitymo lietuvių kalba ($r = -0,164$). Galima daryti išvadą, kad nuostatomis dėl lietuvių kalbos sunkumo turi įtakos ne tik lietuvių kalbos mokymosi ir jos pamokų emocinis vertinimas, bet ir lietuvių kalbos vartojimo kasdieniame gyvenime patirtis.

3.5. Asmeninis santykis su lenkų ir lietuvių kalba

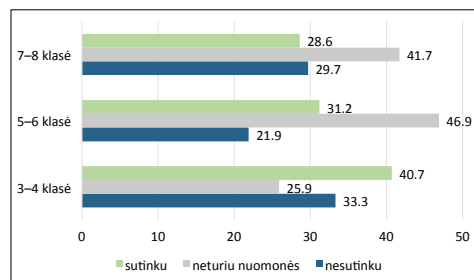
Ryšys su kalba formuojasi ją vartojant, per kalbą perimant ir kalbinės bendruomenės kultūros bruožus. Mokslininkai pažymi kelis svarbius asmens santykio su kalba aspektus: atvirumą kultūrinei tapatybei ir (arba) palankumą kultūrinei bendruomenei (Gardner 2007: 16), socialinius ir asmeninius siekius (Kmiotek, Boski 2017: 13). Asmeninį santykį su lenkų ir su lietuvių kalba perteikia mokinių pritarimas ar nepritarimas vertinamiesiems teiginiams *Lenkų kalba yra mano kalba* ir *Lietuvių kalba yra mano kalba*. Šio santykio tyrimo rezultatai matyti iš 17 ir 18 paveikslų.

Analizuojant rezultatus matyti, kad dauguma mokinių teigia emocinio, tapatybinio pobūdžio ryšį su lenkų kalba, o didžiausia tokių mokinių dalis yra 5–6 klasių amžiaus grupėje (92,2 %). Šioje grupėje daugiausia mokinių, kurie šeimoje, su draugais ir socialiniuose tinkluose bendrauja lenkiškai. Nors lenkų kalba yra ne visų mokinių namų kalba ir nemaža dalis namuose vartoja kelias kalbas arba tik rusų kalbą, lenkų kalbos kaip tapatybės dalies savivoka yra stipri visose amžiaus grupėse. Nepritaria šiam teiginiui tik keli procentai respondentų (pagal amžiaus grupes: 6,5 %, 7,8 % ir 3,3 %).

Asmeninį ryšį su lietuvių kalba nurodo mažiau nei pusė pradinėse klasių mokinių (40,7 %) ir apie trečdalis 5–6 ir 7–8 klasių mokinių. Kad lietuvių

17 PAV. Asmeninis santykis su lenkų kalba (proc.)

18 PAV. Asmeninis santykis su lietuvių kalba (proc.)

kalba nėra sava kalba, įsitikinę trečdalis pradinukų, penktadalis 5–6 klasių mokinių ir beveik trečdalis 7–8 klasių mokinių. Didelė dalis mokinių nurodė neturintys nuomonės, ar lietuvių kalba jiems yra sava kalba (pagal amžiaus grupes: 25,9 %, 46,9 %, 41,7 %). Nors lietuvių kalba, kaip ir Lietuva, kurioje mokiniai gimė ir auga, jiems priklauso, didžioji dalis mokinių su lietuvių kalba nesitapatina. Tokie rezultatai nėra netikėti, nes lietuvių kalba, kaip ir užsienio kalba, dažniausiai vartojama tik per lietuvių kalbos pamokas ir skaitant knygas. Mokinių nuostatų dėl lietuvių kalbos analizė atskleidžia statistiškai reikšmingą ryšį tarp požiūrio į lietuvių kalbą, jos mokymo(si) vertinimo ir vartojimo kasdieniame gyvenime.

IŠVADOS

1. Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad mokyklose mokomąja lenkų kalba besimokantys mokiniai kalbiniu požiūriu nėra vienalytė bendruomenė. Dauguma jų šeimoje bendrauja lenkų kalba, bet daliai mokinių lenkų kalba nėra vienintelė namuose dažniausiai vartojama kalba. Iš tyrime dalyvavusių mokinių mažiau kaip pusė (42 %) nurodė namuose kalbantys lenkiškai, ketvirtadalis mokinių (26 %) namuose kalba rusiškai, daugiau kaip trečdalis beveik visada bendrauja keliomis kalbomis, dauguma (25 %) – lenkiškai ir rusiškai. Mažiau kaip dešimtadalis mokinių, be lenkų ir rusų kalbų, namuose dažnai vartoja ir lietuvių kalbą. Mokiniam, kurių namų ir mokyklos kalba nesutampa, taip pat mišriose šeimose augantiems dvikalbiams mokiniams reikalinga pagalba mokantis ir lietuvių, ir lenkų kalbos.
2. Kasdienėje mokinių vartosenoje vyrauja dvi kalbos – lenkų ir rusų. Ypač rusų kalbai teikiamas pirmumas ieškant informacijos internete ir žiūrint filmus. Nustatyta statistiškai reikšminga teigiama koreliacija tarp kalbos pasirinkimo žiūrint filmus ir ieškant informacijos internete, bendraujant socialiniuose tinkluose ir gyvai. Skaitymas yra ta sritis, kurioje pasirenkamos lenkų ir lietuvių kalbos. Lietuvių kalbos vartojimo sritis itin siaura – didžioji dalis mokinių kalbinę patirtį lietuvių kalba įgyja tik per lietuvių kalbos pamokas. Darytina prielaida, kad ir pasirinkimą skaityti knygas lietuvių kalba lemia lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo programos reikalavimai. Lietuvių kalba dauguma mokinių nebendrauja, nežiūri filmų, neieško informacijos internete. Galima daryti išvadą, kad itin ribotas lietuvių kalbos vartojimas kasdienės veiklos srityse ir mokykloje yra viena iš esminių priežasčių, lemiančių, kad apie

- 40 proc. visų amžiaus grupių mokinių lietuvių kalbą laiko sunkia ir kad lietuvių kalbos mokymosi pasiekimų atotrūkis tarp mokinių, besimokančių mokyklose lietuvių kalba, ir mokinių, kurie mokosi lenkų mokomąja kalba, nemažėja.
3. Tyrimo duomenys patvirtina tendenciją, būdingą mokykloms lietuvių mokomąja kalba: kuo vyresni mokiniai, tuo didesnė jų dalis prestižine kalba laiko anglų kalbą. Rezultatai rodo didžiausią jos mokymosi motyvaciją.
 4. Kalbinių nuostatų analizė atskleidė didelį lietuvių kalbos socialinį prestižą – dauguma visų amžiaus grupių lenkų kalba besimokančių mokinių mano, kad siekiant profesinio gyvenimo tikslų svarbu gerai mokėti lietuvių kalbą. Nustatytas stiprus ryšys tarp teigiamų nuostatų dėl lietuvių kalbos mokymosi ir lietuvių kalbos pamokų vertinimo: kuo labiau patinka lietuvių kalbos pamokos, tuo didesnė mokymosi motyvacija, ir atvirkščiai. Taip pat nustatyta statistiškai reikšminga teigiama koreliacija tarp nuostatų dėl lietuvių kalbos ir teigiamo lietuvių kalbos mokymo(si) vertinimo bei kalbos vartojimo – skaitymo, bendravimo lietuvių kalba socialiniuose tinkluose ir gyvai.
 5. Didžioji dauguma mokinių nurodo ryšį su lenkų kalba kaip savo tapatybės dalimi. Lietuvių kalbą kaip savą vertina trečdalis mokinių, maždaug tiek pat šiuo klausimu neturi nuomonės arba nepritaria teiginiui, kad ji sava. Galima teigti, kad emocinį asmeninį ryšį su kalba lemia jos vartojimo patirtis ir nuostatos kalbos atžvilgiu.
 6. Atliktas tyrimas apima dvi mokyklas ir neleidžia daryti apibendrinamųjų išvadų apie mokyklų lenkų mokomąja kalba visumą, tačiau jis ryškina bendras tendencijas, rodančias kalbų pasirinkimo įvairioms kasdienės vartosenos sritims sąsajas, kalbų pasirinkimo ir kalbinių nuostatų ryšį, skirtingo amžiaus mokinių kalbinio elgesio polinkius.

LITERATŪRA

- Berman Robert, Lefever Samuel, Woźniczka Anna K. 2011: *Attitudes towards Languages and Cultures of Young Polish Adolescents in Iceland*. Prieiga internete: https://www.academia.edu/15725741/Berman_R_Lefever_S_and_Wozniczka_A_K_2011_Attitudes_towards_languages_and_cultures_of_young_Polish_adolescents_in_Iceland.
- Demie Feyisa, Andy Hau 2013: *The Achievement of Pupils with English as an Additional Language: An Empirical Study*, London: Lambeth Research and Statistics Unit Schools and Educational Improvement Service International House.

- Gardner Robert C. 2007: Motivation and Second Language Acquisition. – *Porta Linguarum* 8, 9–20.
- Geben Kinga, Zielińska Maria 2016: Porównanie sytuacji socjolingwistycznej uczniów szkół polskich z Mościsk, Gródka (Ukraina) oraz Solecznik (Litwa). – *Slavistica Vilnensis* 61, 131–141.
- Giles Howard, Bourhis Richard Y., Taylor Donald M. 1977: Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. – *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, ed. H. Giles, London: Academic Press, 307–348.
- Giles Howard, Harrison Chris, Creber Clare, Smith, Philip M., Freeman Norma H. 1983: Developmental and Contextual Aspects of Children's Language Attitudes. – *Language and Communication* 3(2), 141.
- Hakuta Kenji, Butler Yuko G., Witt Daria 2000: *How Long Does It Take English Learners to Attain Proficiency?* Prieiga internete: <https://web.stanford.edu>.
- IVKS 2022: *Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studija*, parengė L. Kalėdienė, O. Aleknavičienė, M. Ramonienė. Prieiga internete: <https://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/kulturos-politika/ilgalaikes-valstybines-kalbos-politikos-galimybiu-studija>.
- Kamandulytė-Merfeldienė Laura 2014: Būdvardžių semantikos įsisavinimas ankstyvojoje vaikystėje. – *Language in Different Contexts. Research Papers* 6(1), 208–217.
- Kmiotek Łukasz K., Boski Paweł 2017: Language Proficiency and Cultural Identity as Two Facets of the Acculturation Process. – *Psychology of Language and Communication* 21(1), 192–214.
- Poderienė Nida, Vaičiakauskienė Sonata 2019: Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste. – *Lituanistica* 3, 199–219.
- Tamulionienė Aurelija 2019: Mokinių požiūris į lietuvių kalbą: ryšys tarp kalbos vartojimo, mokėjimo ir mokymosi. – *Bendrinė kalba* 92, 1–20. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt>.
- Vilkienė Loreta 2019: Gimtakalbių ir negimtakalbių mokinių lietuvių kalbos kokybė. – *Pedagogika* 135(3), 102–121.
- Vilkienė Loreta, Vilkaitė-Lozdienė Laura, Bružaitė-Lisecienė Justina 2019: *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- ŠBA 2022: *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė. 2021*, parengė J. Jevsejevienė, D. Survutaitė, B. Šeškus, R. Zablackė. Prieiga internete: <https://smsm.lrv.lt>.

Zabulionis Algirdas 2020: *Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė*, Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/09/Tarptautinio-svietimo-tyrimo-OECD-PISA-2018-m.-Lietuvos-ir-kaimyniniu-saliu-duomenu-tiksline-antrine-analize.pdf>.

Gauta 2022 11 09
Priimta 2022 12 08

NIDA PODERIENĖ

LANGUAGE USE AND LINGUISTIC ATTITUDES: THE CASE STUDY OF SCHOOLS WITH THE POLISH LANGUAGE OF INSTRUCTION

S u m m a r y

The article presents the results of a questionnaire-based study of the most commonly used home language, the choice of language in relation to other languages in different communicative situations and linguistic attitudes towards Polish, Lithuanian and English languages based on the survey analyzing responses of student groups of grades 3–8 in two schools with the Polish language of instruction. Research data in relation to the age groups was analyzed regarding aspects such as the dominant language in communication with family and friends, the choice of language preference over other languages, i.e. in which language students choose to watch movies, search for information on the Internet, read books, write SMS and communicate on social networks. Students' language attitudes were studied in terms of language learning motivation, social value and personal relationship with the language. In some aspects, the research results were compared with the data of the study of students' linguistic attitudes and language dominance in everyday use conducted a few years ago in schools with the Lithuanian language of instruction focused on the same age groups.

Research data on language dominance show that the majority of students communicate in Polish at home, although for some of them Polish is not the only language used in the family. Out of all the students who participated in the study, 42% indicated that they speak Polish at home, more than a third of students specified that they usually communicate in several languages in the family, out of which the largest part (25%) speak in Polish and Russian and 26% of students indicated that they communicate in Russian at home. Less than a tenth of students, in addition to Polish and Russian, noted that they often use Lithuanian in their home environment. Research data on the choice of language in relation to other languages in different communicative situations revealed that

two languages – Polish and Russian – predominate, and Russian is especially strongly used when searching for information on the Internet and watching movies. Reading is the type of activity where Polish and Lithuanian languages prevail.

The results of the research demonstrate the high status of the Lithuanian language's social value, as students believe that it is important to know the Lithuanian language in order to achieve both social and professional life objectives. The results of the study show a statistically significant positive correlation between motivation to learn the Lithuanian language and liking Lithuanian lessons (Pearson coefficient 0,729). English is considered a prestigious language and the results show the highest motivation to learn it, in comparison to Polish and Lithuanian languages. The results of the study revealed that students feel a strong connection with the Polish language of instruction as part of their identity. A third of the students consider Lithuanian their own language and approximately the same number do not have an opinion or disagree. The conducted exploratory research covers several municipal schools and, therefore, does not make general conclusions about the linguistic preferences and language dominance of students in the majority of schools with the Polish language of instruction. The study shows trends regarding language choice, valuation of Polish, Lithuanian and English languages and learning motivation.

KEYWORDS: Polish language, Lithuanian language, language use, linguistic attitudes.

NIDA PODERIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

nida.poderiene@lki.lt

NIDA PODERIENĖ

**KALBŲ VARTOJIMAS IR KALBINĖS NUOSTATOS:
MOKYKLŲ LENKŲ MOKOMAJA KALBA ATVEJIS**

S a n t r a u k a

Straipsnyje pristatomi dviejų mokyklų lenkų mokomąja kalba 3–8 klasių mokinių grupėse anketavimo būdu atlikto tyrimo rezultatai apie namų kalbą, kalbai teikiamą pirmumą kitų kalbų atžvilgiu ir kalbinės nuostatas. Tyrimo duomenys pagal amžiaus grupes analizuojami tokiais aspektais kaip vyraujanti kalba bendraujant su šeima ir draugais, kalba, kuria mokiniai dažniausiai žiūri filmus, ieško informacijos internete, skaito knygas, rašo SMS žinutes ir bendrauja socialiniuose tinkluose. Mokinių požiūris į kalbą tiriamas kalbos socialinės vertės, mokymosi motyvacijos, asmeninio santykio su kalba aspektais. Tyrimu siekta nustatyti kalbų pasirinkimo kasdienėje mokinių vartosenoje sąsajas, kaip keičiasi kalbos

pasirinkimo polinkiai ir kalbinės nuostatos skirtingais amžiaus tarpsniais. Kai kuriais aspektais tyrimo rezultatai lyginami su prieš kelerius metus mokyklose lietuvių mokomąja kalba to paties amžiaus mokinių grupėse atlikto mokinių kalbinių nuostatų ir kalbos dominavimo kasdienėje vartosenoje tyrimo duomenimis.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma mokinių namuose bendrauja lenkų kalba, nors daliai jų ši kalba nėra vienintelė dažniausiai šeimoje vartojama kalba. Mažiau nei pusė mokinių (42 %) nurodė namuose kalbantys lenkiškai, daugiau kaip trečdalis dažniausiai bendrauja keliomis kalbomis – didžiausia dalis (25 %) lenkiškai ir rusiškai, 26 proc. mokinių šeimoje kalba rusų kalba. Mažiau kaip dešimtadalis mokinių namuose dažnai kalba ir lietuviškai. Pasirenkant kalbą kasdienėje vartosenoje, dažniausiai pirmenybė teikiama lenkų ir rusų kalboms, ypač rusų kalba vyrauja ieškant informacijos internete ir žiūrint filmus. Lenkų ir lietuvių kalbomis visų amžiaus tarpsnių mokiniai skaito knygas. Nustatyta statistiškai reikšminga koreliacija tarp kalbos pasirinkimo pirmumo kasdienės vartosenos srityse.

Kalbinių nuostatų tyrimo duomenys rodo aukštą lietuvių kalbos socialinę vertę. Mokiniai mano, kad lietuvių kalbą svarbu mokėti siekiant tiek socialinio, tiek profesinio gyvenimo tikslų. Tyrimo rezultatai atskleidė statistiškai reikšmingą teigiamą ryšį tarp motyvacijos mokytis lietuvių kalbos ir lietuvių kalbos pamokų mėgimo (Pirsono koeficientas 0,729). Visų amžiaus tarpsnių mokiniai nurodo lenkų, lietuvių ir anglų kalbų mokėjimo svarbą, vyresnėse klasėse pirmenybė teikiama anglų kalbai. Didžioji dalis mokinių patvirtina stiprų ryšį su lenkų kalba kaip savo tapatybės dalimi. Lietuvių kalbą sava kalba laiko trečdalis mokinių, maždaug tiek pat tyrime dalyvavusių mokinių šiuo klausimu neturi nuomonės arba nesutinka, kad lietuvių kalba yra sava. Analizuojant tyrimo rezultatus nustatyta statistiškai reikšminga koreliacija tarp kalbinių nuostatų ir kalbos pasirinkimo. Atliktas tyrimas apima dviejų savivaldybių mokyklas, todėl neleidžia daryti apibendrinamųjų išvadų apie daugumą mokyklų lenkų mokomąja kalba, tačiau ryškina bendras tendencijas, rodančias kalbų pasirinkimo ir kalbinių nuostatų ryšį, lenkų, lietuvių ir anglų kalbų vertinimą ir mokymosi motyvaciją.

ESMINIAI ŽODŽIAI: lenkų kalba, lietuvių kalba, kalbų vartojimas, kalbinės nuostatos.

NIDA PODERIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, 10308 Vilnius
nida.poderiene@lki.lt